

Юринець Ю. Л., д.ю.н., професор,

Юридичний факультет,

Національний авіаційний університет, м. Київ

Майка К. О., студентка Юридичний факультет,

Національний авіаційний університет, м. Київ

ЗМАГАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЯК ЗАСАДА СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Міжнародні стандарти у сфері судочинства приділяють значну увагу питанням дотримання принципу змагальності судового процесу. В Україні змагальність сторін отримала конституційне закріплення у ст. 129 Основного Закону, хоча поняття «змагальність сторін» привертало увагу багатьох учених-процесуалістів і раніше. Відповідно до ст. 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

Науково-теоретичною основою дослідження стали роботи вітчизняних і зарубіжних учених таких, як: М. Арапова, Є. Васьковського, Ю. Грошевого, В. Долежана, І. Енгельмана, В. Комарова, В. Кульчицького, В. Малярєнка, І. Марочкіна, О. Мироненка, Д. Притики, В. Сердюка, Н. Сібільової, М. Сірого, М. Строговича, Г. Тимченка, І. Фойницького, М. Чельцова-Бebutова, М. Штефана, Р. Ященка та інших.

Конституційна засада змагальності сторін - це демократична, процесуальна основа, що створює сприятливі умови для пошуку істини та ухвалення справедливого судового рішення. Загалом змагальність сторін має прогресивний характер, що є очевидним, оскільки вона значно розширює права сторін щодо відстоювання своїх інтересів і, як наслідок, підвищує об'єктивність суду. Це зумовлено тим, що сутність засади змагальності сторін у судовому процесі у звичайному уявленні полягає в тому, що правовий спір ведуть між собою дві сторони: позивач і відповідач у цивільних правовідносинах та обвинувачення і захист - у кримінальних. За результатами розгляду спору суд має зробити у відповідних судових актах офіційні висновки про те, що стверджуване стороною на підтримку своєї позиції є більше ймовірним, аніж заперечення проти цього. Такий підхід підтримують і вітчизняні науковці, але із наголошенням щодо

активної ролі суду в реалізації цієї засади, а отже, і можливому коригуванні поведінки сторін під час змагання у судовому процесі [1, с. 78].

Конституційна засада змагальності сторін розуміється і як обов'язок суду створити необхідні умови для реалізації сторонами своїх прав та обов'язків, а норми процесуальних законів встановлюють порядок створення і реалізації таких умов. Це обумовлено тим, що змагальний процес за своєю суттю має суб'єктивний характер і не повною мірою залежить тільки від волі суду. Однак на суд покладено виконання найбільш вагомих повноважень у судовому змаганні: 1) забезпечення реалізації процесуальних прав сторін; 2) контроль за виконанням сторонами своїх процесуальних обов'язків; 3) правова оцінка наданих і досліджуваних доказів; 4) прийняття законного та обґрунтованого рішення по суті правового спору. Отже, змагальність сторін має суб'єктивний фактор, а її втілення пролягає через волю сторін, при цьому роль суду зводиться до створення та забезпечення ним відповідних умов сторонам судового процесу для реалізації цього принципу [1, с. 124].

Оскільки, кожне рішення суду ґрунтується на доказах, то тільки за їх допомогою можна встановити факт порушення матеріального права та правильність застосування відповідних статей процесуальних кодексів. Якщо немає доказів не можна говорити про порушення права, а оскільки немає порушення справі незалежно від юрисдикції суду — це основа будь-якого судового процесу, і вони мають ґрунтуватися виключно на принципах законності, належності, допустимості, а їх оцінка має вирішальне значення під час розгляду правового спору.

Характерними ознаками змагальності судового процесу є: а) наявність сторін із протилежними матеріально-правовими інтересами; б) наділення їх рівними процесуальними правами; в) наявність незалежного від сторін юрисдикційного органу, завданням якого є вирішення правового спору по суті. Поєднання трьох наведених ознак свідчить, що сторони і суд виконують зовсім різні функції, тому у разі їх перерозподілу чи суміщення буде змінюватись і тип судового процесу [2, с. 125].

Для суду змагальність сторін є тією підставою, реалізація якої при всебічному, повному та об'єктивному з'ясуванні судом всіх обставин справи дає змогу ухвалити законне, обґрунтоване і справедливе рішення. При цьому суду дозволено лише спрямовувати і доповнювати діяльність сторін, але ні за яких обставин не підміняти їх. Свого часу ще Б. М. Чичерін писав, що суддя викликається до діяльності самими сторонами. Він не вступає в справу за своєю ініціативою, а є тут третьою особою. Його завдання - тримати ваги рівними для обох сторін, розібрати права і вимоги кожної та остаточно постановити свій вирок [3, с. 200].

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що змагальність сторін полягає у процесі доведення сторонами перед судом своєї позиції у справі (вимог та заперечень). Змагальність реалізується передусім через доказування, тобто підтвердження сторонами обставин, на які вони посилаються для обґрунтування своїх вимог чи заперечень, доказами. Принцип змагальності судового провадження охоплює собою право особи, крім можливості подавати власні докази, знати про існування всіх представлених доказів та пояснень іншими учасниками справи, оскільки вони можуть вплинути на рішення суду, мати можливість знайомитись з матеріалами справи та робити з них копії, а також володіти відповідними знаннями та змогу коментувати представлені докази та пояснення у належній формі та у встановлений час.

Література:

1. Лунін С. В. Принцип змагальності сторін як конституційна гарантія справедливого судочинства в Україні. *Кандидатська дисертація юрид. наук*. Київ: Академія адвокатури України, 2011. 209 с.
2. Ніколенко Л. М. Принцип змагальності у господарському судочинстві *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 5. С. 120–127.
3. Марочкін І. Є., Сібільова Н. В., Тихий В. П. Організація судових та правоохоронних органів. *Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.* Харків: ТОВ «Одісей», 2011. 528 с.